

Soudný den

Tomáš Boněk

Židovství i křesťanství vnímají dějiny jako cestu, která má, stejně jako jednotlivý lidský život, svůj počátek a cíl. Údělem člověka je hledat odpověď na otázku, odkud, proč a kam jdeme, jaký je smysl a cíl naší cesty. Proč vůbec jdeme, proč bychom měli jít? Odpovědi či spíš důrazy a úhly pohledu se v dějinách i běhu lidského života mění. Na počátku byl člověk s Bohem a Bůh s ním a i po porušení prvotního vztahu bylo lidstvo doprovázeno, vychovááno a třibeno Božím působením. Na tuto dobu vzpomíná Starý zákon. V jeho závěru se Bůh z zkušenosti vzdálil a člověk zůstal sám. Avšak trvá naděje, kterou zvěstovali proroci, že se na konci časů Bůh vrátí a my mu staneme tváří v tvář. To, co každý prožívá v průběhu vlastního života během dětství a mládí, v dospělosti a ve stáří a nakonec ve smrti, prožívá lidstvo ve svém dějinném vývoji. Všichni jsme prošli výchovou a osamostatněním a nevíme, kdy budeme povoláni, abychom vydali počet ze svých životů. Tato existenciální nejistota zneklidňuje. Lidstvo od pradávna touží poodhalit tajemství budoucnosti a nějakým způsobem zachytit, co nás čeká. To se týká i očekávání konce světa. Kosmické či historické události anebo symbolická data jsou stále znovu příčinou očekávání brzkého konce nebo radikální změny.

V průběhu dějinného vývoje se očekávaná změna postupně přesouvá z hu do středu, do nitra člověka a do jeho vědomého rozhodnutí. Ve starém Izraeli lidé očekávali především záchranu svého národa před nepřáteli a nápravu jeho vnitřních řádů ve spojení s Hospodinem. Den Páně byl očekáván jako historický zásah Boží moci do dějin. Teprve postupně se ve vizích proroků posouvá na konec světa. Obrazy, které ho doprovázejí, jsou plné zkázy, utrpení a neodvratného soudu. V židovství očekávání dne Páně připomíná čekání na návrat přísného otce, který hubuje a trestá. Teprve pak se stává vítězem nade vším. Tuto náladu částečně převzalo i pozdější církevní křesťanství a tato nálada převládá dodnes. Slova a slovní spojení jako konec světa, apokalypsa, soudný den a podobně vyvolávají dramatické představy zániku, a často se zcela ztrácí skutečnost, že v Bibli popisované utrpení je jen porodní bolestí nového světa, o kterém vypráví Nový zákon.

Křesťané v mozaice prorockých obrazů Starého zákona odpočátku spatřovali předzvěst příchodu, učení, utrpení, smrti a zmrtnýchvstání Ježíše Krista. Duch, který promlouval skrze proroky, opět promluvil skrze Jana Křtitele, apoštoly a evangelisty. Skrze ně se otevřela světlá perspektiva cesty ke konečnému naplnění. Křesťanství se od samého počátku dívá do budoucnosti a očekává z ní příchod naplněné dokonalosti, pro kterou je každá přítomnost jen přípravou. Dějiny se stávají adventní dobou rostoucí přítomnosti - paruzie Krista.

Očekávání konce času, které se v současné době rozšířilo především v souvislosti s mayským kalendářem, o kterém se můžete dočíst v předchozím článku tohoto sborníku, ale souvisí ještě s něčím jiným. Většina našich současníků podvědomě a celá řada vědomě cítí, že s naší civilizací není něco v pořádku. Staré cesty, tradice a hodnoty už nenesou anebo neustojí víry moderního vývoje. Svět se mění a lidstvo stále zřetelněji ztrácí půdu pod nohama. Je jasné, že se musí něco změnit. Zůstává otázkou, jak a na jaké úrovni by se tak mělo stát. I zde můžeme pozorovat různé úrovně očekávání. Jedni čekají na zásah „zvenčí“, který se prostě stane, druzí jsou přesvědčeni, že změna může přijít jen skrze vědomí člověka. Křesťanství nabízí střední cestu. Změny, které se budou dít, budou jiné, pokud na ně budeme připraveni.

Zajímavým svědectvím jev tomto smyslu Janovo evangelium. Kromě řady jiných výroků, které by bylo možné v této souvislosti zmínit, zde Kristus používá slovní spojení poslední den - eschaté hémerá. Odtud eschatologie, tedy nauka o posledních věcech. Jedním ze základních kompozičních principů janovských spisů je číslo sedm. Sedmkrát říká Kristus v Janově

evangelium „Já jsem“, sedm je dopisů církvím a blahoslavenství v Janově zjevení a podobně. K jednomu z méně známých kompozičních tajemství Janova evangelia patří sedmero užití slovního spojení poslední den. První tři místa jsou zdánlivě ve stejném kontextu a navazují nejvíce na starozákonní představu konce světa. Poslední den je tu spojen s budoucím vzkříšením skrze Krista. Přitom ale text zároveň poukazuje na to, že v Kristu je už eschatologická budoucnost zcela přítomna. To je zvlášť patrné u čtvrtého místa, které spojuje přítomnost nového života skrze Krista v přijímání chleba a vína s výhledem k poslednímu dni. Pro snadnější orientaci uvádíme tato místa v širším kontextu. V 6. kapitole Janova evangelia čteme:

Ježíš jim řekl: „Já jsem chléb života; kdo přichází ke mně, nikdy nebude hladovět, a kdo věří ve mě, nikdy nebude žíznit. Ale řekl jsem vám: Viděli jste mě a přece nevěříte. Všichni, které mi Otec dává, přijdou ke mně; a kdo ke mně přijde, toho nevyženu ven, neboť jsem sestoupil z nebe, ne abych činil vůli svou, ale abych činil vůli toho, který mě poslal; a jeho vůle jest, abych neztratil nikoho z těch, které mi dal, ale vzkřísil je v poslední den (I). Neboť to je vůle mého Otce, aby každý, kdo vidí Syna a věří v něho, měl život věčný; a já jej vzkřísím v poslední den (II).“ Židé proti němu reptali, že řekl: „Já jsem chléb, který sestoupil z nebe“. A říkali: „Což tohle není Ježíš, syn Josefův? Vždyť známe jeho otce i matku! Jak tedy může říkat: „Sestoupil jsem z nebe!““ Ježíš jim odpověděl: „Nereptejte mezi sebou. Nikdo nemůže přijít ke mně, jestliže ho nepřitáhne Otec, který mě poslal; a já ho vzkřísím v poslední den (III). Je psáno v prorocích: ;Všichni budou vyučeni od Boha'. Každý, kdo slyšel Otce a vyučil se u něho, přichází ke mně. Ne že by někdo Otce viděl; Jen ten, kdo je u Boha viděl Otce. Amen, amen, pravím vám, kdo věří, má život věčný.

Já jsem chléb života. Vaši Otcové jedli na poušti manu, a zemřeli. Toto je chléb, který sestupuje z nebe: kdo z něho jí, nezemře. Já jsem ten chléb živý, který sestoupil z nebe; kdo jí z toho chleba, živ bude na věky. A chléb, který já dám, je mé tělo, dané za život světa.“ Židé se mezi sebou přeli: „Jak nám ten člověk může dát k jídlu své tělo?“ Ježíš jim řekl: „Amen, amen, pravím vám, nebudete-li jíst tělo Syna člověka a pít jeho krev, nebudete mít v sobě život. Kdož jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den (IV). Neboť mé tělo je pravý pokrm a má krev pravý nápoj. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm.“ (Jan 6,35-56)

V souvislosti s těmito místy je zajímavé si uvědomit určitou nejasnost ve výkladu čtvrté prosby Otčenáše. Česky se modlíme: Chléb náš vezdejší dej nám dnes. Výklady se rozcházejí v tom, o jaký chléb se vlastně jedná. Jde o chléb „nadpozemský“ nebo „každodenní“? Jsou i tací, kteří přinášejí pro náš výklad zajímavý návrh: Chléb náš zítřejší dej nám dnes. Ve chlebě, který dává Kristus je budoucnost již nyní přítomností.

Páté místo potřebuje uvést poněkud obsírněji. Kolem Ježíše Krista se ve druhém roce jeho veřejného působení začínají zvedat vlny nadšení i odporu. Ježíš cítí rostoucí napětí a zároveň ví, že jeho čas ještě nepřišel. Proto se vyhýbá konfrontaci. Sedmá kapitola Janova evangelia vypráví o událostech při podzimních židovských svátcích stánků. Sukot (Svátek stánků) je vůbec nejradostnější židovský svátek. Židé si při něm stavějí zelené přístřešky mimo domov a vzpomínají na putování pouští na cestě z Egypta. Sukot je i svátkem podzimní sklizně. Na konci roku, na konci celé řady svátků nejde jen o sklizeň pozdních plodů, ale i o sklizeň života. Vedle celé řady obřadů, modliteb a zvyků se při svátku Sukot prováděl v Chrámě v Jeruzalémě zvláštní obřad lití vody. V dobách Chrámu byl součástí každé oběti obětní dar z mouky a oleje, doprovázený litím vína na oltář. Po sedm dní svátku stánků doprovázelo lití vína při každodenní ranní modlitbě lití vody. Pro naše vyprávění je důležité, že poslední den svátku Sukot měl zvláštní význam. Nazýval se Hoša'na raba (Veliké Zachraň) a byl spojen s očekáváním proroka Eliáše, který přijde ohlásit Mesiáše. Tento den je vzpomínkou na Jóm kipur (Den smíření). V radosti svátku Sukot se naposledy v roce otevírá

nebe pro odpuštění. Janovo evangelium o tomto svátku ve druhém roce veřejného působení Ježíše Krista píše:

Potom chodil Ježíš po Galileji; nechtěl chodit po Judsku, protože mu Židé ukládali o život. Byly blízko židovské Svátky stánků, a jeho bratři mu řekli: „Jdi odtud do Judska, aby tvoji učedníci viděli skutky, které činíš. Nikdo přece nezůstává se svými skutky v ústraní chceli být známý na veřejnosti. Činíš-li takové věci, ukaž se světu!“ Ani jeho bratři v něj totiž nevěřili. Ježíš jim řekl: „Můj čas ještě nenastal, ale pro vás je stále vhodný čas. Vás nemůže svět nenávidět, mne však nenávidí protože ho usvědčuji z jeho zlých skutků. Vy na svátky jděte, já na tyto svátky ještě nejdu, protože můj čas se dosud nenaplnil.“ To jim řekl a zůstal v Galileji. Když jeho bratři odešli na svátky, tu šel také on - ale nepozorovaně, aby se o tom nevědělo. Židé ho o svátcích hledali a říkali: „Kde je?“ Bylo o něm mezi lidmi mnoho dohadů. Jedni říkali: „Je dobrý.“ Jiní říkali: „Není, vždyť svádí lid.“ Nikdo ovšem ze strachu před Židy o něm nemluvil veřejně. Když bylo uprostřed svátků, vstoupil Ježíš do chrámu a učil. Židé se divili a říkali: „Jak to přijde, že se vyzná v Písmech, když ho tomu nikdo neučil?“ Ježíš jim odpověděl: „Mé učení není mé, ale toho, kdo mě poslal. Kdo chce činit jeho vůli, pozná, zda je mé učení z Boha, nebo mluvím-li sám za sebe. Kdo mluví sám za sebe, hledá svou vlastní slávu; kdo však hledá slávu toho, který ho poslal, ten je pravdivý a není v něm nepravosti. Nedal vám Mojžíš zákon? A nikdo z vás zákon neplní. Proč mne chcete zabít?“ Zástup odpověděl: „Jsi posedlý? Kdo tě chce zabít?“ Ježíš jim odpověděl: „Jediný skutek jsem učinil a všichni se nad tím pozastavujete. Mojžíš vám dal obřízku - ne že by pocházela teprve od Mojžíše, je od praotců - a vy obřezáváte člověka i v sobotu. Přijímá-li člověk v sobotu obřízku, aby byl dodržen Mojžíšův zákon, proč se na mne zlobíte, že jsem v sobotu uzdravil celého člověka? Nesudte podle zdání, ale sudte spravedlivým soudem!“ Tu řekli někteří Jeruzalémští: „Není to ten, kterého chtějí zabít? A hleďte, mluví veřejně, a nic mu neříkají. Snad nedošli přední muži opravdu k poznání, že je to Mesiáš? Ale o tomto člověku víme, odkud je. Až přijde Mesiáš, nikdo nebude vědět, odkud je.“ Tu Ježíš, když učil v chrámě, hlasitě zvolal: „Znáte mě a víte také, odkud jsem. A přece jsem nepřišel sám od sebe, ale poslal mě ten, který je pravdivý; toho vy neznáte. Já ho však znám, neboť jsem od něho a on mě poslal.“ Tehdy se ho chtěli zmocnit; ale nikdo na něj nevztáhl ruku, neboť ještě nepřišla jeho hodina. Ale mnozí ze zástupu v něj uvěřili a říkali: „Až přijde Mesiáš, bude snad činit více znamení než on?“ Farizeové se doslechli, že se to v zástupu o něm říká, a tak společně s velekněžími poslali chrámovou stráž, aby ho zatkli. Ježíš řekl: „Ještě krátký čas budu s vámi a odejdu k tomu, který mě poslal. Budete mě hledat, ale nenajdete. A kde jsem já tam vy přijít nemůžete.“ Židé si říkali mezi sebou: „Kam hodlá jít, že ho nenajdeme? Chce snad jít mezi pohany a tam učit? Co znamenají slova, jež řekl ‚Budete mě hledat a nenajdete, a tam, kde jsem já, vy nemůžete přijít?‘“ Ve velký poslední den (V) svátků Ježíš vystoupil a zvolal: „Jestliže kdo žízní ať přijde ke mně a pije! Kdo věří ve mne, proud živé vody poplyne z jeho nitra, jak praví Písmo.“ To řekl o Duchu, jež měli přijmout ti, kteří v něj uvěřili. Dosud totiž Duch svatý nebyl dán, neboť Ježíš ještě nebyl oslaven. Když někteří ze zástupu slyšeli ta slova, říkali: „To je skutečně ten Prorok!“ Druzí prohlašovali: „J Mesiáš!“ Jiní namítali: „Což přijde Mesiáš z Galileje? Neříká Písmo, že Mesiáš vzejde z potomstva Davidova a z Betléma, odkud byl David?“ A tak došlo v zástupu kvůli němu k roztržce. Někteří ho chtěli zadržet; ale nikdo na něj nevztáhl ruku. Chrámová stráž se vrátila k velekněžím a farizeům a ti se jich ptali: „Proč jste ho nepřivedli?“ Oni odpověděli: „Nikdo nikdy takto nemluvil! Farizeové jim řekli: „I vy jste se dali svést? Uvěřil v něj někdo z předních mužů či farizeů? Jen tahle chátka, která nezná zákon - kletba na ně!“ Jeden z nich, Nikodém, který za Ježíšem již předtím přišel, jim řekl: „Odsoudí náš zákon někoho, aniž ho napřed vyslechne a zjistí, čeho se dopustil?“ Řekli mu: „Nejsi ty také z Galileje? Hledej v Písmu a uvidíš, že z Galileje prorok nikdy nepovstane!“ Všichni se vrátili do svých domovů. (Jan 7,1-53)

Poslední den svátku stánků Sukot představuje v rituálním prožívání poslední den. Ježíš, který se nejprve zdráhal na svátek do Jeruzaléma jít, tento den využívá k tomu, aby sám promluvil o novém prameni životních sil, který se skrze něj otevírá. Ještě zřetelněji je tento posun vidět u šesté zmínky. Ježíšův přítel Lazar onemocněl a zemřel. Ježíš nejdřív nechtěl jít, a když nakonec po čtyřech dnech přišel, došlo k následujícímu rozhovoru s Lazarovou sestrou Martou:

Ježíš jí řekl: „Tvůj bratr vstane.“ Řekla mu Marta: „Vím, že vstane při vzkříšení v poslední den (VI).“ Ježíš jí řekl: „Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. Věříš tomu?“ (Jan 11,23-26)

Marta je zasažena bolestnou ztrátou svého bratra a na Ježíšovo sdělení odpovídá tradičním způsobem. Ví o eschatologické naději, avšak její konkrétní přítomnou bolest a nouzi taková naděje nemírní ani neodstraňuje. Navíc jako by přímo citovala samotného Ježíše (viz výše), který hovořil o vzkříšení v souvislosti s posledním dnem. Ježíš jí oproti tomu uvádí do přítomnosti v Kristu naplněném času a odhaluje podstatu svého působení. Může to udělat proto, že mezi ním a Lazarem žije nezištná budoucí a chápající láska.

Poslední sedmá zmínka posledního dne přináší ještě jiný rozměr. Kristovo působení svět navždy změnilo. Křesťanství není naukou, nýbrž činem, jehož skutečnost lze v myšlenkách, slovech i skutcích pocítit a prožít. Kdo se jí uzavře, odsoudí sám sebe do temnoty. Je-li Kristus skutečnost, ve které žijeme, pak je jeho odmítnutí sebeodsouzením k životu mimo skutečnost. Jsou-li jeho slova pravda, pak žije ten, kdo je odmítá, v nepravdě:

Ježíš hlasitě zvolal: „Kdo věří ve mne, ne ve mne věř ale v toho, který mě poslal. A kdo vidí mne, vidí toho, který mě poslal. Já jsem přišel na svět jako světlo, aby nikdo, kdo ve mne věří nezůstal ve tmě. Kdo slyší má slova a nezachovává je, toho já nesoudím. Nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych svět uzdravil. Kdo mě odmítá a nepřijímá moje slova, má, kdo by jej soudil: Slovo, které jsem mluvil, to jej bude soudit v poslední den (VII). Neboť jsem nemluvil sám ze sebe, ale Otec, který mě poslal, přikázal mi, jak mám mluvit a co říci. A vím, že jeho přikázání je věčný život. Co tedy mluvím, mluvím tak, jak mi pověděl Otec.“ (Jan 12,44-50)

V Janově evangeliu není nic použito nahodile. Sedm veršů, ve kterých Ježíš hovoří o posledním dni, je zvláštní cestou, která nás postupně uvádí z proudu času (chronos) do naplněného času (kairos). Jako křesťané se v Kristu učíme prožívat naplněný čas, a můžeme proto říct, že konec starého světa už nový svět skrze Krista trvale roste a sílí - tak jak Kristova bytost postupně prostupuje vývoj světa a sjednocuje se s ním. Ve spojení Kristem nejsme částí starého světa, ale žijeme z budoucnosti a pro budoucnost. Spojujeme se s ní, když společně prožíváme okruh křesťanských svátků a když se setkáváme před oltářem a společně slavíme Obřad posvěcení člověka. V něm se nám otevírá svatý čas konečného naplnění zaslíbené již tady a teď. Při Obřadu se budoucí stává přítomností a čas se stává prostorem. Křesťanství dospělo ve svém vývoji až do bodu, ve kterém se brána do budoucnosti otevírá v jednotlivé lidské duši, v jejímž středu mocně zazní:

Já chci, ale nikoli já, nýbrž Kristus ve mně.